

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертаційну роботу Башуцького Романа Богдановича
на тему «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ»,
подану на здобуття ступеня доктор філософії
за спеціальністю 051 Економіка
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Актуальність теми дисертації зумовлена тим, що соціально-економічна ефективність національної пенсійної системи є інтегральною характеристикою зрілості соціально-економічної моделі держави, оскільки відображає результати взаємодії демографічних процесів, ринку праці, системи публічних фінансів та інституцій соціального захисту. Пенсійна система в цьому контексті постає не лише як механізм забезпечення доходів осіб похилого віку, а як складова довгострокового суспільного відтворення, що впливає на міжпоколінний перерозподіл ресурсів, соціальну згуртованість та макроекономічну стабільність. В умовах демографічного старіння, трансформації моделей зайнятості, поширення нестандартних форм трудових відносин і зростання міграційної мобільності суттєво змінюється співвідношення між платниками внесків і отримувачами пенсій, що посилює навантаження на солідарні механізми фінансування. Це обумовлює необхідність комплексного наукового переосмислення критеріїв ефективності функціонування пенсійної системи. Проте соціально-економічна ефективність не може зводитися виключно до фінансових параметрів або рівня пенсійних виплат. Вона відображає здатність системи забезпечувати баланс між соціальними гарантіями та економічними можливостями держави, мінімізуючи довгострокові фіскальні ризики та підтримуючи прийнятний рівень матеріальної безпеки населення похилого віку.

Важливим складником соціально-економічної ефективності національної пенсійної системи є її вплив на економічну поведінку населення. Відтак ефективність пенсійної системи проявляється не лише в результатах перерозподілу ресурсів, а й у її здатності інтегруватися в загальну логіку економічного розвитку. Окремого теоретико-методичного осмислення потребує інституційний вимір ефективності пенсійної системи, який охоплює сталість нормативно-правового регулювання, прозорість і підзвітність управління пенсійними ресурсами, а також передбачуваність державної пенсійної політики. За умов недостатнього рівня довіри до пенсійних інститутів навіть фінансово збалансована система може втрачати соціальну легітимність, що в перспективі негативно позначається на її результативності та стійкості. У зв'язку з цим оцінювання ефективності пенсійної системи має базуватися не лише на аналізі

формальних фінансово-економічних параметрів її функціонування, але й на врахуванні якісних характеристик інституційного середовища.

В умовах посилення фіскальних обмежень, зростання соціальної диференціації та підвищення суспільних очікувань щодо ролі держави у сфері соціального захисту дослідження соціально-економічної ефективності національної пенсійної системи набуває особливої актуальності. Наукове обґрунтування напрямів її трансформації, визначення оптимального співвідношення солідарних і накопичувальних компонентів, а також оцінювання довгострокових економічних і соціальних наслідків пенсійних рішень є необхідною передумовою формування збалансованої та фінансово стійкої соціальної політики.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до комплексного плану науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету. Результати дослідження корелюють із тематикою наукових проєктів: «Цифрові технології для розробки та оптимізації систем управління складними економічними, соціальними і технологічними процесами в умовах новітніх викликів та загроз» (державний реєстраційний номер 0124U004994) та «Впровадження систем автоматизації бізнес-процесів підприємства» (державний реєстраційний номер 0120U04543). У межах зазначених тем здобувачем розвинено теоретичні положення та доведено їх до рівня прикладних методичних розробок і практичних рекомендацій щодо використання цифрових технологій в управлінні соціально-економічними системами в умовах сучасних викликів і ризиків. Отже, комплексне дослідження соціально-економічної ефективності пенсійної системи є вагомим чинником забезпечення сталого розвитку та соціальної стабільності в довгостроковій перспективі, що підтверджує обґрунтованість вибору теми дисертаційної роботи Башуцького Р.Б.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій визначається комплексністю застосованих методів дослідження, широтою інформаційної бази та системністю аналітичних підходів.

Дослідження базується на поєднанні теоретичного аналізу, економіко-математичного моделювання, статистичного аналізу та сценарного прогнозування. Інформаційну основу становлять офіційні статистичні дані, міжнародні аналітичні звіти та матеріали практики функціонування пенсійних систем. Достовірність отриманих результатів забезпечується узгодженістю висновків із фактичними макроекономічними показниками, використанням порівняльного аналізу та перевіркою стійкості результатів у межах альтернативних сценаріїв. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій щодо соціально-економічної ефективності національної пенсійної системи зумовлюється комплексністю використаного методичного інструментарію, репрезентативністю інформаційної бази та

послідовністю застосування аналітичних підходів. Теоретичне підґрунтя дослідження сформовано на основі критичного опрацювання як класичних концепцій соціального страхування й пенсійного забезпечення, так і сучасних праць, присвячених трансформації пенсійних систем у різних країнах світу, зокрема в умовах цифровізації та посилення соціальної інклюзії.

Наукові положення дисертації ґрунтуються на системному аналізі економічних, демографічних і фінансових чинників, що визначають параметри функціонування пенсійної системи, а також на застосуванні сучасних підходів до оцінювання ефективності публічних фінансів. Достовірність отриманих результатів забезпечується їх узгодженістю з офіційними статистичними показниками, використанням порівняльного аналізу, урахуванням результатів реалізованих реформ та критичним зіставленням альтернативних моделей пенсійного забезпечення. Сформульовані рекомендації характеризуються практичною спрямованістю та методичною виваженістю, оскільки спираються на кількісні й якісні результати дослідження та враховують соціальні, економічні й інституційні аспекти розвитку пенсійної системи. Їх реалізація орієнтована на підвищення рівня соціальної справедливості, економічної результативності та фінансової стійкості системи, а також на оптимізацію співвідношення солідарних і накопичувальних механізмів у довгостроковій перспективі. Отже, наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи є логічно обґрунтованими, внутрішньо узгодженими та підтвердженими емпіричними даними, що засвідчує їх наукову достовірність і практичну значущість для подальшого реформування та вдосконалення національної пенсійної системи.

Структура та основні наукові результати дисертації. Варто відзначити чітку структуру дисертаційної роботи, логічну послідовність викладу матеріалу та обґрунтованість сформульованих положень. В дисертації досліджено та систематизовано теоретичні підходи, понятійно-категорійний апарат та інструментарій, якими оперує автор, і які пояснюють закономірності формування та функціонування національної пенсійної системи в умовах соціально-економічних трансформацій. Розв'язання поставлених у роботі завдань базується на результатах аналізу широкого кола джерел, які репрезентують наукову думку українських та зарубіжних науковців і оприлюднені в наукових публікаціях автора.

Дисертаційна робота складається з трьох розділів, кожен із яких побудований відповідно до логіки дослідження та послідовно розкриває ключові аспекти соціально-економічної ефективності національної пенсійної системи.

Перший розділ «Теоретико-методичні засади розвитку національної пенсійної системи» присвячено формуванню теоретичного й методологічного фундаменту дослідження. Перший підрозділ «Категоріальна основа розвитку пенсійних систем» розкриває базові поняття, класифікації та категоріальні підходи до аналізу пенсійного забезпечення. Другий підрозділ «Економічне

підгрунття формування пенсійних систем» зосереджує увагу на фінансових, макроекономічних та ресурсних аспектах функціонування пенсійних механізмів. Третій підрозділ «Особливості соціальних детермінант впливу на розвиток пенсійного забезпечення» висвітлює соціальні чинники, які визначають ефективність і стійкість пенсійної системи. Підсумкові висновки розділу систематизують отримані результати та окреслюють напрями подальшого дослідження.

Другий розділ «Аналіз ефективності національної пенсійної системи» має прикладний характер і спрямований на оцінку її функціонування. Підрозділ «Аналіз сучасного стану національної пенсійної системи» надає комплексну характеристику поточного стану системи, виявляє проблеми та структурні дисбаланси. Другий підрозділ «Особливості дослідження ефективності національної пенсійної системи» охоплює методику та підходи до оцінки соціально-економічної ефективності, включно з показниками продуктивності та фінансової стійкості. Третій підрозділ «Детермінанти національної пенсійної системи: адаптивність, стійкість, інклюзія» аналізує ключові чинники, що впливають на здатність системи адаптуватися до соціально-економічних змін, забезпечувати фінансову стабільність й інклюзивність. Висновки розділу підсумовують результати аналізу та формують базу для розробки пропозицій щодо трансформації пенсійної системи.

Третій розділ «Цифрова трансформація національної пенсійної системи» присвячено перспективам і практичним аспектам розвитку пенсійного забезпечення у контексті цифровізації та соціальної інклюзії. Перший підрозділ «Напрями розвитку пенсійного забезпечення в умовах цифрових змін» висвітлює сучасні тенденції цифрової трансформації, автоматизації процесів та електронного адміністрування пенсій. Другий підрозділ «Концептуальні основи формування системи пенсійного забезпечення під впливом цифровізації та інклюзії» розкриває теоретико-методичні підходи до інтеграції цифрових технологій у систему пенсійного забезпечення. Третій підрозділ «Емпірична реалізація економіко-математичної моделі соціально-економічного конфлікту в умовах цифровізації» демонструє практичне застосування розроблених моделей для оцінки впливу цифрових змін на соціально-економічну ефективність пенсійної системи. Таким чином, структура дисертації відображає послідовний перехід від теоретичних основ до аналізу поточного стану та практичної реалізації цифрових трансформацій, що забезпечує комплексний підхід до оцінки соціально-економічної ефективності національної пенсійної системи та формування науково обґрунтованих рекомендацій.

Структуру роботи визначено відповідно до мети, завдань та логіки дослідження. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації викладено на 270 сторінках (у т. ч. основний текст – на 216 сторінках). Робота

містить 10 рисунків та 47 таблиць, список використаних джерел налічує 223 найменування.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації. Ознайомлення зі змістом дослідження дало змогу виокремити елементи наукової новизни у сформульованих авторкою положеннях дисертаційної роботи, серед яких найбільший науковий інтерес становлять наступні:

вперше:

- розроблено механізм оцінювання соціально-економічної ефективності пенсійної системи з урахуванням поведінкових, демографічних та цифрових факторів на основі економіко-математичного моделювання та сценарного аналізу.

удосконалено:

- систему детермінант розвитку національної пенсійної системи, яку, на відміну від традиційних класифікацій, розширено за рахунок цифрових та соціально-інклюзивних факторів;

- концептуальні засади модернізації національної пенсійної системи, які, на відміну від наявних концепцій, базуються на гібридній моделі, що інтегрує солідарні та накопичувальні механізми з цифровими інструментами управління та дозволяє підвищити соціально-економічну ефективність функціонування пенсійної системи;

- методичний підхід до оцінювання соціально-економічної ефективності пенсійної системи, який, на відміну від існуючих методик, інтегрує фінансові, демографічні, поведінкові та цифрові чинники і передбачає використання сценарного моделювання для кількісної оцінки наслідків альтернативних напрямів пенсійної політики.

набули подальшого розвитку:

- теоретичні положення щодо трактування національної пенсійної системи, які, на відміну від класичних підходів, інтерпретують її як відкриту соціально-економічну систему конфліктного типу, у якій соціально-економічний конфлікт між ключовими групами інтересів виконує адаптаційну та регулятивну функцію;

- методичні підходи до оцінювання ефективності недержавного пенсійного забезпечення, які, на відміну від існуючих оцінок, базуються на сценарному моделюванні динаміки активів недержавних пенсійних фондів та їх впливу на коефіцієнт заміщення;

- інструментарій сценарного аналізу пенсійної політики, який, на відміну від існуючих аналітичних підходів, дозволяє оцінювати траєкторії зміни соціально-економічної напруженості залежно від параметрів фіскальної, соціальної та цифрової політики.

Практична цінність результатів дослідження. Результати дослідження знайшли практичне застосування у діяльності: ПрАТ «МетЛайф» у рамках удосконалення підходів до аналізу та розвитку недержавного пенсійного

забезпечення (Довідка від 27.11.2025 р. №93-В); Головного управління Пенсійного фонду України у Тернопільській області у рамках цифрової трансформації пенсійної системи (Довідка від 10.12.2025 р. №1900-06-01/57076). Основні методологічні положення та результати дисертаційної роботи, що становлять наукову новизну, використовуються у навчальному процесі факультету комп'ютерних інформаційних технологій Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін «Цифрові технології в бізнесі», «Цифрова економіка», «Управління конфліктами» (Довідка від 01.12.2025 р. №12622/2792).

Аналіз публікацій автора за темою дисертаційного дослідження. Основні результати дисертаційної роботи опубліковані у 9 наукових працях загальним обсягом 6,02 д.а. (особисто автору належить 5,4 д.а.), зокрема 5 статей у наукових періодичних виданнях; 4 праці апробаційного характеру – у збірниках матеріалів доповідей на конференціях.

Відсутність академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації у дисертаційній роботі. За результатами аналізу тексту дисертації, проведених розрахунків та використаних джерел є підстави стверджувати про відсутність ознак фальсифікації чи фабрикації наукових результатів. Згідно з наданою автором довідки Західноукраїнського національного університету про результати перевірки на академічний плагіат (StrikePlagiarism.com), встановлено належний рівень текстової унікальності, а всі запозичення оформлено відповідно до вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до роботи. Оцінюючи дисертаційну роботу Башуцького Романа Богдановича, яка виконана на достатньо високому науковому рівні, відзначаючи її цілісність та завершеність, слід висловити деякі зауваження, які відносяться до дискусійних питань та побажань:

1. У підрозділі 1.3 (рис. 1.4, с. 67) представлено систему детермінант національної пенсійної системи, включно з технологічно-цифровим блоком. Водночас схема не передбачає чіткого розмежування: екзогенних чинників (зокрема демографічних параметрів), керованих інструментів державної політики (policy levers), зокрема параметрів адміністрування, регуляторних рішень та цифрових механізмів. Крім того, у візуалізації не зафіксовано очікувані напрями впливу (прямий/опосередкований, позитивний/негативний), що дещо ускладнює інтерпретацію причинно-наслідкових зв'язків. Доцільним також є забезпечення узгодженості цифрових компонентів із подальшими емпіричними індикаторами та індексами, що використовуються у розділі 3, що посилює методологічну зв'язаність теоретичної та емпіричної частин дослідження.

2. У підрозділі 1.3 (табл. 1.7, с. 73) систематизовано соціальні та поведінкові детермінанти інклюзивності (довіра, культура заощадження, фінансова грамотність тощо). Водночас не наведено відповідних показників-проксі та джерел їх вимірювання (соціологічні опитування, міжнародні індекси,

адміністративні дані тощо). Відсутність операціоналізації зазначених детермінант ускладнює розуміння того, яким чином вони інтегруються до кількісної частини дослідження або чому залишаються поза моделлю. Доцільно було б доповнити таблицю колонкою «Показник / джерело даних» або чітко окреслити, які змінні не включені до моделі, із зазначенням причин.

3. У процесі формалізації доходів пенсійної системи (підрозділ 2.1) автором введено параметри «частка формальної зайнятості» та «повнота сплати» (формули 2.4–2.5, с. 89; табл. 2.2, с. 90). Водночас у тексті не розкрито методичку їх оцінювання, а саме алгоритм розрахунку, джерела даних, процедури узгодження статистичної інформації, а також підхід до врахування структурних зламів 2020–2024 рр. З огляду на те, що зазначені параметри відіграють ключову роль у поєднанні показників ринку праці з надходженнями Пенсійного фонду, доцільним було б подати стисло методичку розрахунку (последовність кроків, джерела даних); продемонструвати варіанти чутливості результатів до зміни цих параметрів; окремо окреслити, як враховано вплив воєнних та міграційних зрушень, що посилює обґрунтованість отриманих висновків.

4. У підрозділі 2.1 (табл. 2.2 і 2.3, с. 90-92) автором наведено показники ринку праці та навантаження за окремі роки, тоді як динаміка узагальнена графічно на рис. 2.1 за 2000-2024 рр. (с. 93). Водночас критерії відбору «контрольних» років у табл. 2.2 і 2.3 не обґрунтовані. В умовах значних воєнних, демографічних та міграційних трансформацій вибір окремих років може впливати на інтерпретацію тенденцій і створювати ризик спрощення динамічної картини. Доцільним було б або винести повний щорічний статистичний ряд у додатках, або чітко обґрунтувати критерії відбору років (реформи, кризи, макроекономічні шоки); позначити періоди з обмеженою порівняльністю даних. Такий підхід підвищив би аналітичну коректність інтерпретації результатів.

5. У підрозділах 3.1–3.2 (табл. 3.7, с. 169) узагальнено міжнародні практики цифровізації пенсійних систем. Водночас частина тверджень має оціночний характер, зокрема щодо рівня цифровізації або позицій у міжнародних індексах, без конкретизації року, значення показника та джерела. Крім того, не повністю розкрито критерії добору кейсів відповідно до заявленого порівняльного фокусу. Доцільно було б доповнити аналіз кількісними цифровими метриками на кожен країну та коротко окреслити критерії добору країн, їх кращі практики, інструменти та очікувані КРІ для України.

Водночас зазначені зауваження та дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Башуцького Р.Б., яка характеризується логічною структурою, актуальністю тематики та наявністю самостійних аналітичних напрацювань. Наведені рекомендації мають уточнювально-методичний характер і спрямовані на забезпечення узгодженості елементів концептуальної моделі та підвищення рівня порівняльного аналізу міжнародного досвіду.

Загальний висновок

Тема дисертації є актуальною, її зміст є добре структурованим, а матеріал викладений логічно та послідовно. Отримані в роботі наукові результати в сукупності розв'язують важливу наукову проблему. Дисертація написана українською мовою та оформлена відповідно до діючих положень, норм і правил встановлених Міністерством освіти і науки України.

Зміст дисертаційної роботи відповідає темі дослідження та спеціальності 051 Економіка (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

Дисертаційна робота «Соціально-економічна ефективність національної пенсійної системи» повністю відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанові Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

На основі представленого дослідження, автор дисертаційної роботи Башуцький Роман Богданович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

Офіційний опонент:

завідувач кафедри менеджменту

Київського національного економічного

університету імені Вадима Гетьмана,

доктор економічних наук, професор

Михайло САГАЙДАК

